

ЮВІЛЕЇ

О.В.ЮРКОВА (Київ)

ДО 80-РІЧЧЯ ДОКТОРА ІСТОРИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА С.В.КУЛЬЧИЦЬКОГО

26 січня 2017 р. в Інституті історії України НАН України на засіданні вченої ради колеги урочисто вітали доктора історичних наук, професора Станіслава Владиславовича Кульчицького з поважним ювілеєм – 80-річчям від дня народження та 60-річчям наукової діяльності. Після традиційних вітальних адрес слово було надане ювілярові. С.Кульчицький не обмежився подяками. Відповідно до заздалегідь визначеного порядку денного вчений виголосив свою ювілейну промову. Нею стала наукова доповідь на актуальну в контексті

іншої круглої дати – сторіччя революції 1917 р. – тему «Чому Російська революція 1917 р. завершилася появою радянського комунізму?».

Вибір теми доповіді не був випадковим. С.Кульчицький досліджує питання Російської та Української революцій уже декілька десятиліть. Тритомна монографія «Червоний виклик: Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі», видана 2013 р. київським видавництвом «Темпора», певним чином підсумувала багаторічні пошуки фахівця. Водночас робота над тритомником, пов'язана з узагальненням великої кількості історичного матеріалу, підштовхнула С.Кульчицького до подальшого осмислення проблем так званого «соціалістичного будівництва» у СРСР під кутом зору взаємовідносин держави й суспільства. Своїми висновками, сформульованими у вигляді 10 тез, історик і поділився з колегами*.

На вченій раді було також презентовано видання «Історик на зламі епох: Станіслав Кульчицький: Матеріали до біобібліографії. Інтерв'ю. Спогади» (Київ, 2016 р.). Ця книга містить як звичні для подібних публікацій (основні події життя та діяльності, хронологічний бібліографічний покажчик друкованих праць, перелік виступів на різноманітних наукових конгресах і конференціях, список кандидатських та докторських дисертацій, захищених під керівництвом фахівця), так і унікальні розділи. До останніх, зокрема, можна віднести надзвичайно відвертий та чесний нарис С.Кульчицького «Історик і влада». Розпочату в ньому розмову про три світоглядних злами, яких учений зазнав як під впливом суспільно-політичних процесів, що відбувалися у країні, так і в результаті роботи над історичними джерелами, продовжують чотири інтерв'ю. Два з них було опубліковано в 2007 р., коли С.Кульчицький відзначав своє 70-річчя, а решту – напередодні ювілею в 2016 р.

* *Сподіваючись на подальше обговорення, у цьому числі «Українського історичного журналу» С.Кульчицький опублікував свою доопрацьовану доповідь під назвою «Народження радянського комунізму в Російській революції 1917 р. (десять коротких тез)» (див. с.73–83).*

Повагою до вчителів та колеґ сповнені спогади дослідника, що складають спеціальний розділ ювілейного видання.

Утім і названі вище «звичні» розділи є не зовсім звичними. Зроблене за 60 років вражає. У бібліографії С.Кульчицького зафіксовано 2882 позиції за 1955–2015 рр. плюс 44 – за 2016 р., отже загалом 2926 (зауважу, що вчений не оминув жодної своєї публікації, якою б «радянською» вона не здавалась). Якщо не рахувати редакційної діяльності науковця, то вийде 2115 позицій. Це – монографії, підручники та посібники з історії України для середньої школи, розділи в колективних дослідженнях, статті у журналах і наукових збірниках, газетні публікації, рецензії, інтерв'ю. Загальна кількість виступів С.Кульчицького на конгресах, конференціях та симпозіумах – як в Україні, так і за кордоном – також непересічна, складає 439 позицій за період від його першого виступу 1956 р. на студентській конференції до кінця листопада 2016 р. Активність історика в деякі роки просто приголомшлива. Приміром, у 2001 р. С.Кульчицький виступав 19 разів на українських та міжнародних конференціях, у 2002 та 2003 рр. – 22 рази, у 2008 р. – 28 разів, у 2009 р. – 19. За січень – листопад 2016 р. на різноманітних публічних наукових заходах дослідник виступив 20 разів.

За кілька місяців, що минули від дня підписання згаданого видання до друку, доробок професора зріс ще на десяток статей і майже стільки ж виступів. С.Кульчицький і далі активно публікується та спілкується з пресою, відразу відгукуючись на прохання прокоментувати, пояснити, дати інтерв'ю.

За бібліографією історика легко простежується сфера його зацікавлень (особливо це помітно, якщо рік за роком продивлятися газетні публікації, що розташовані у хронологічній послідовності та відбивають реакцію науковця на певні дати, ювілеї). Найважливіші в доробку вченого декілька проблем з історії України ХХ – початку ХХІ ст. – того періоду, в якому С.Кульчицький – визнаний авторитет. Це, передусім, історія голодів в Україні, зокрема Голодомору 1932–1933 рр., обґрунтування його як геноциду та відмінностей від загальносоюзного голоду. Від 1986-го – року появи його перших досліджень із даної тематики – до цього часу вчений постійно вивчає джерела та літературу, далі осмислює проблему, щоразу поглиблюючи наші уявлення про страшну трагедію. Доказом цього стала значна кількість студій – близько 300 позицій, у тому числі 20 книжок і брошур, на цю тему. У своїх спогадах фахівець згадує слова Дж.Мейса, присвячені йому: «Він (С.Кульчицький – О.Ю.) прийшов до теми як радянський історик, праці якого були настільки ж політичними, як і науковими. Коли його доступ до архівів розширився, він припинив бути радянським істориком, ставши просто істориком»¹. Зважені й документовані висновки С.Кульчицького при аналізі «терору голодомом» та формулювання аргументів для визнання Голодомору геноцидом в ООН, – тому підтвердження.

Не можу не згадати, що заслуги С.Кульчицького «за внесок у світове знання про український Голодомор» було відзначено в листопаді 2011 р. почесною премією Фондації Омеляна й Тетяни Антоновичів із грошовим еквівалентом у 10 тис. доларів. У вересні 2014 р. вчений передав цю суму на екіпірування підрозділу Національної ґвардії України у зоні проведення АТО, між Маріуполем і Новоазовськом.

Другою темою, що зробила історика відомим широкій громадськості, але не принесла лаврів, стала конкретна робота з вивчення проблеми ОУН та УПА. У 1997 р. С.Кульчицький не відмовився очолити відповідну робочу групу істориків, хоча історичних міфів про ОУН і УПА нагромадилося чимало, тому багато хто з фахівців не хотіли й не хочуть брати участь у цій невдячній сфері діяльності. Результатом стала публікація понад 30 книжок та збірників документів і матеріалів, нагромаджених під час роботи групи. На підставі напрацьованого

¹ *Mace J.E. Stanislav Kulchytsky and the Role of Ukraine's Historical Establishment // Idem. How Ukraine Was Permitted to Remember // The Ukrainian Quarterly. – Vol.XLIX, №2. – Summer 1993. – P.134.*

в 2005 р. було опубліковано брошуру «Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія: Фаховий висновок робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА» та колективне дослідження «Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія: Історичні нариси».

У центрі уваги С.Кульчицького знаходиться й тема про комунізм в Україні. Він багато розмірковує над проблемами Російської та Української революцій 1917 р., української радянської державності. Монографія «Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919–1928)», що була опублікована в 1996 р., майже повністю лягла в текст «Червоного виклику». Чимало теоретичних узагальнень містять і статті вченого, підготовлені ним для «Енциклопедії історії України». Заступником голови редакційної колегії цього видання він був багато років.

Плідна й педагогічна та науково-організаційна діяльність С.Кульчицького. Він багато викладав у різних навчальних закладах, зараз продовжує читати лекції в Києво-Могилянській академії. Та найважливіше, що історикові вдалося сформувати власну наукову школу. Під його керівництвом захищено 30 кандидатських дисертацій, у 24 фахівців, котрі успішно захистили докторські, він був науковим консультантом.

У 2007 р. в одному з інтерв'ю Станіслав Владиславович, спираючись на власний чималий адміністративний досвід заступника директора Інституту історії України НАНУ та завідувача відділу, досвід спілкування зі своїми вчителями, яких пам'ятає та яким незмінно віддає шану, а також на досвід спілкування з учнями, сформулював шість правил керівника наукової школи. Він вважає, що учнів треба підключати до тем, які розробляєш сам, адже самому всього не встигнути. Найбільш здібних учнів слід заохочувати до переходу на нові напрями, хоч вони часто бувають трудомісткою й невдячною справою, і треба пишатися учнями, котрі обирають неходжені шляхи самостійно. Від учнів необхідно вимагати, аби вони допомагали один одному навіть тоді, коли незнайомі, адже зв'язок між учителем і учнем буде міцним, якщо доповниться зв'язками між учнями. Треба допомагати школі учня, тобто своїм «онукам» у науці. Слід включати учнів у світове наукове співтовариство, починаючи цей процес з елементарного – виштовхування в іншомовне середовище. Нарешті, не треба вимагати від учнів більшого, аніж вони можуть дати, а впливати на них власним прикладом, а не адміністративними засобами. Не можна критикувати дії учнів за їх спиною, і не варто вступати з учнями в полеміку з наукових питань, якщо розумієш, що твоїх аргументів вони не почують².

Попри більш ніж півстоліття життя в Києві, професор С.Кульчицький ніколи не забуває, що він – одесит. Незмінно доброзичливий до колеґ і підлеглих, із чудовим почуттям гумору, активний та енергійний, Станіслав Владиславович і далі генерує нові ідеї й утілює свої задуми у життя. Щиро бажаємо йому міцного здоров'я, наснаги, подальших творчих здобутків!

---

² Див.: Історик на зламі епох: Станіслав Кульчицький: Матеріали до біобібліографії. Інтерв'ю. Спогади / Упор. бібліограф.: І.Кузьміна, О.Юркова; авт. історіограф. нарису О.Юркова. – К., 2016. – С.373–374.